

Spekulanter tabte millioner af kroner i Saltbæk Vig

Anden juledag 1864 skrev premierløjtnant H.C. Bagge fra Ringkøbing til Indenrigsministeriet og ansøgte om bevilling til at inddæmme og tørlægge Saltbæk Vig i Vestsjælland.

Det var noget af en mundfuld. Vigen omfattede omkring 1600 hektar saltvandsområde af Sejerø Bugt. Der

skulle opføres tre dæmninger for at holde havet ude, men den største udfordring viste sig at være udpumpningen af de mange millioner liter havvand. Dæmningerne er angivet med rødt på 1771-kortet, hvor den forlagte Bregninge Å er markeret som en blå kanal.

Premierløjtnant Bagge havde nogle år tidligere udført vejarbejder i Jylland, bl.a. landevejene Ringkøbing-Silkeborg og Ringkøbing-Holstebro. I samme periode anlagde vejingeniør Enrico Dalgas landevejen mellem Viborg og Holstebro. De to har nok kendt hinanden, i det mindste som

Saltbæk Vig

Mislykket inddæmningsprojekt for 1610 hektar, seks kilometer nordøst for Kalundborg. Udtørringen påbegyndt i 1866, men opgivet 10 år senere. Pumpningen blev genoptaget flere gange, men uden at vigen kunne tømmes. Efter et dæmningsbrud under en oktoberstorm i 1921 blev den totale afvanding opgivet.

A/S Saltbæk Vig øgede atter pumpningen sidst i 1930'erne og tørlagde 100 hektar i 1940'erne med millionstøtte fra staten. Statsstøtte til yderligere effektivisering af afvandingen blev afvist i 1946.

Naturfredet i 1993, men med adgang forbudt for offentligheden. Nyt fredningsforslag i 2007 med udvidet adgang blev vedtaget af fredningsnævnet i 2011. Vedtagelsen blev imidlertid anket af ejerne og derefter underkendt af Natur- og Miljøklagenævnet.

Offentligheden har derfor ingen adgang til det store naturområde, der er privatejet med A/S Saltbæk Vig og Poul Tholstrups Fond som de dominerende jordejere.

Største sø i Vestsjælland og femte største sø i Danmark. Væsentlig lokalitet for trækfugle og stor botanisk interesse.

Området udgør en væsentlig del af Natura 2000-område nr. 154 og er omfattet af tre internationale aftaler: EF-habitatdirektivet, EF-fuglebeskyttelsesdirektivet og Ramsarkonventionen.

Kortene er fra 1771, 1895 og 1993.

Kalundborg Kommune.

Koordinater: 6177567, 636998.

Halvor Christian Bagge (1826-1888) blev født i Ringkøbing, men som 12-årig sendt på Sorø Akademi Lærde Skole og Opdragelsesanstalt, hvor han opholdt sig i syv år. Senere student og efterfølgende militærudannelse, derefter vejingeniør i Vestjylland og fra 1859 fulgte fejlslagne inddæmningsprojekter for Sandene i Ringkøbing Fjord, Vest Stadil Fjord, Rands Fjord og endelig Saltbæk Vig. Bagge ejede en særlig ildhu og evne til at begejstre andre for at investere i sine dristige projekter, men ingen af dem lykkedes. Foto: fra Tvedegaard 2006.

kolleger. Dalgas blev i marts 1866 valgt som den første direktør for det netop stiftede Det danske Hedeselskab, der navnet til trods også beskæftigede sig med landvinding.

Efter vejprojekterne havde Bagge kastet sig over landvindingssagen på sin hjemegn. I 1864 stod han midt i inddæmningsprojektet for Sandene i nordvesthjørnet af Ringkøbing Fjord, et projekt som hans far havde tumlet med siden 1844, men overladt til sønnen i 1859. Bagge havde også opnået koncession på tørlægningen af den vestlige del af den udstrakte Stadil Fjord nord for Ringkøbing i 1863, men premierløjtnanten ville have mere, og det fik han. Med Saltbæk Vig fik han hænderne fulde.

Københavnske investorer

Den kongelige bevilling til at tørlægge Saltbæk Vig blev stillet Bagge i udsigt, men tre væsentlige problemer skulle først ryddes af vejen, før han kunne gå i gang.

Beboerne på Sejerø havde fra gammel tid haft landingssted i vestsiden

af vigen ved Tranemose Grøft, når de skulle til Kalundborg. Det måtte der findes en erstatning for.

Så skulle der opnås en ordning med grev Vilhelm Cornelius Magnus Lerche (1820-1895) på Birkendegård, hvis jorder gik ned til vandet i den allerinderste del af vigen. Aftalen blev afsnøringen af en restsø ved et separat dæmnings- og kanalbyggeri. »Grevens Sø« kom den til at hedde, og den ligger der den dag i dag.

Endelig måtte Bagge skaffe sig en aftale med Kalundborg Kommune, der havde ejet Store og Lille Vrøj siden 1555 i henhold til et gavebrev fra Kong Christian III. De to øer ville blive landfaste, når Bagge havde opført sine dæmninger.

En foreløbig bevilling fra Indenrigsministeriet forelå dagen før juleaften 1865, og i august 1866 lykkedes det Bagge at rejse den nødvendige startkapital, som udløste den endelige kongelige bevilling 11. december 1866. Finansieringen ville komme fra et interessentskab af fortrinsvis københavnske pengemænd, der knyttede digeinspektør Richard P. Carstensen til projektet som tilsynsførende og som rådgiver om diger, sluser og havbundsanalyser m.m.

Kammerherre Carl Berling, olderbarn af stifteren af Berlingske Tidende, var blandt investorerne sammen med kommerceråd Heyman og overauditor Julius Skrike. Philip Wulff Heyman var en førende smørekspert, ejer af en håndfuld baconslagterier og primus motor ved grundlæggelsen af Tuborgs Fabrikker.

Overauditor Julius Skrike (1815-1896) deltog aktivt med finansiering i flere landvindingsprojekter, bl.a. udtørringen af Tastum Sø ved Skive, og han investerede også i hedeopdyrking med plantningen af »Skrikes Plantage« på 70 hektar ved Viborg. Han døde ugift i København, men forinden oprettede han ved testamentet i 1883 »Julius Skrikes Stiftelse«, hvis betydelige midler dels stammede fra en fædrene arv, dels var oparbejdet af ham selv.

Fonden »Julius Skrikes Stiftelse« er stadig aktiv, og dens midler anvendes

fortsat til »fremme af agerbrug, skovbrug, søfart og fiskeri samt til unge menneskers uddannelse til selvstændig virksomhed«.

Der pumpes og pumpes

Allerede i sensommeren 1866 begyndte Bagge på anlægsarbejdet med den første af de tre korte dæmninger i Saltbæk Vig. Den skulle ligge mellem øen Store Vrøj og halvøen Alleshave. Her var vanddybden blot 1-2 meter. Alligevel gik det galt. Den første vinter blev det meste af jordfyldet skyllet væk.

Foråret 1867 tog man igen fat på alle tre dæmninger, og arbejdet skred godt frem. Men så slap pengene op, og arbejdet måtte standses, umiddelbart før dæmningerne var gjort færdige. Resultatet blev en katastrofe; det meste af jordfyldet skylledes atter bort af højvande og bølgegang.

De toneangivende i »Interessentskabet til Inddæmning og Udtørring af Saltbæk Vig«, som blev stiftet af ingeniør Bagge i august 1866, udgjorde en god blanding af jurister, købmænd, spekulanter og andre af tidens velhavende industrifolk. Flere af dem var allerede involverede i andre af tidens mange landvindingsprojekter. Foto: fra Tvedegaard 2006.

D. B. Adler (1826-1878)

L. C. Larsen (1813-1873)

C. Berling (1812-1871)

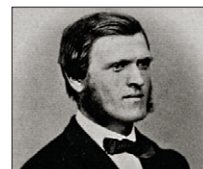
I. W. Heyman (1818-1884)

J. Skrike (1815-1896)

H. H. Grüner (1815-1900)

E. A. Wolff (1836-1908)

N. A. Wolff (1833-1886)

Digeinspektør Richard P. Carstensen (1822-1901), var lillebror til Tivolis grundlægger, Georg Carstensen. Carstensen-familien stammede fra Pellworm i den slesvigske marsk, hvor Richard havde erhvervet sine landvindingskundskaber. I 1870'erne projekterede Carstensen hele tre inddæmninger på Nordfyn (Gyldensteen, Fjordmarken og Egebjerggård) udover Saltbæk Vig. Han blev også medlem af Kystsikringskommissionen i 1874 og var således en ledende skikkelse i den danske landvindingsepoke. Foto: fra Tvedegaard 2006.

I januar 1868 fratrådte H.C. Bagge som entreprenør.

Interessentskabet, der havde investeret i Bagges indsats, overtog hans bevilling, rejste ny kapital og genoptog selv kampen mod havet.

Man inviterede pressen og interesserede på besigtigelse 9. august 1868 – med dampskib fra København – utvivlsomt for at tiltrække yderligere investorer. Presseturen resulterede bl.a. i en større artikel med titlen »En tur til dæmningen« i Illustreret Tidende, datidens førende ugeblad. Her fik læserne et indtryk af ikke bare projektets storhed, men også en malerisk beskrivelse af forholdene på en af tidens større arbejdspladser:

»I den brændende solhede, der i sommer sjældent afkøledes af et vindpust, gik en mængde arbejdere, brunede af solen og for det meste i højst medtagne kostumer, deres stadige gang til det dem anviste arbejde; det var sagtens ikke eliten af det danske folk, der her var samlet, i det mindste så adskillige af dem mistænkeligt banditagtige ud, og det var vel ikke ganske uden grund, at inspektøren over arbejderne, der nu på slutningen af det tredje år færdedes i denne udørk, i sit kvarter havde en net lille sam-

ling af forsvarsvåben. Man havde engageret 80 tyskere, og det kan just ikke anføres til ære for vore egne, om man end deri vil se et tegn på den gamle nordiske ånd, at mens tyskerne, efter om lørdagen at have fået deres ugeløn ombyttet i specier, som de opbevarede i en kat om livet, morede sig med at danse med hverandre efter en harmonika, satte de danske sig til at drikke og morede sig dernæst med et gemytligt slagsmål.«

Da den lange varme sommer i 1868 gik på hæld, stod dæmningerne atter færdige, landkanalerne var gravet, og sluserne bygget. Nu kunne pumpearbejdet begynde ved hjælp af to lokomobiler med engelske patentpumper til en pris af 50.000 rigsdaler (5,3 mio. kr. i 2012-værdi).

Derefter pumpede og pumpede man, men to år senere var vandspejlet i den store inddæmning blot faldet med 2,8 meter. Der manglede stadig næsten to meter.

De to lokomobiler magtede ikke opgaven, så i 1873 blev der opført tre vindmøller, for nu skulle vandet ud. Og det hastede. Indtil nu var der ikke tjent en rigsdaler på projektet, og pengeskassen var ved at være tømt. De københavnske investorer agtede ikke at hælde endnu flere millioner ud i vigen.

Der foreligger ingen beretninger om digebrud eller andre ødelæggelser efter den voldsomme november-

stormflod i 1872. Sandsynligvis har det været dæmningsbyggernes store held, at vandmasserne kom fra øst, hvor Saltbæk Vig har ligget i læsiden af Nordvestsjælland.

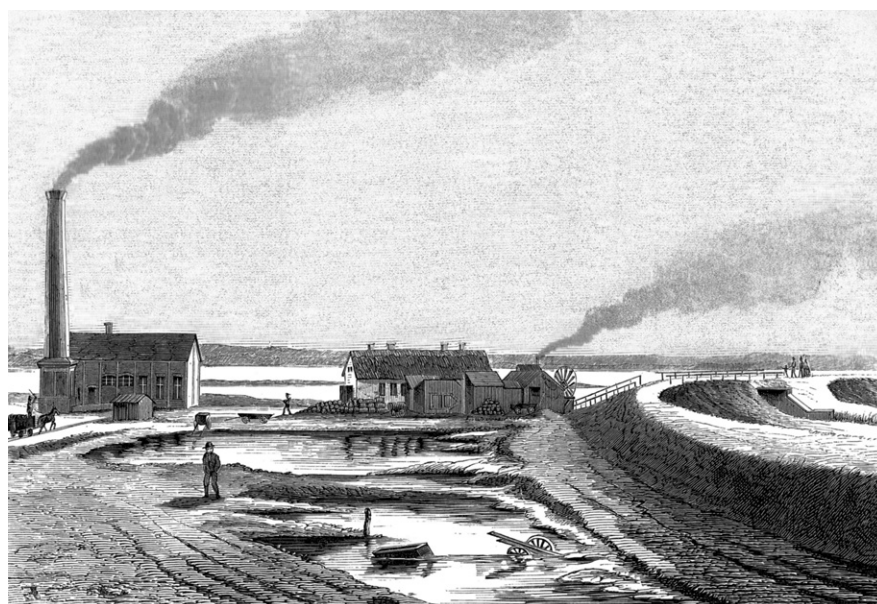
Entreprenøren fik aldrig sine penge

I 1874 udliciterede interessentskabet pumpearbejdet til tømremester Johan Wilhelm Unmack (1829-1903), som tilbød at sænke vandspejlet til 4,4 meter under havoverfladen.

Unmack var en velkendt entreprenør i datidens landvindingskredse. I 1871 havde han tørlagt Gyldesteens Inddæmmede Strand ved Bogense, og i 1872 havde han med succes afsluttet tørlægningen af den 750 hektar store Tastum Sø ved Skive. Sideløbende med kontrakten på Saltbæk Vig startede han også udpumpningen af vandet fra det 2500 hektar store Kølindsund på Djursland.

I Saltbæk Vig pumpede Unmack utvivlsomt af alle kræfter, da der stod både renommé og økonomi på spil, men da han ville aflevere sit arbejde i oktober 1875, manglede der stadig omkring tre tommer, dvs. otte centimeter, før vandstanden var sænket til de aftalte 4,4 meter under havspejlet. Det betød, at der stadig lå en 40 hektar

Pressen og interesserede investorer blev inviteret på besigtigelse i Saltbæk Vig 9. august 1868 – med dampskib fra København – utvivlsomt for at tiltrække yderligere kapital. Presseturen resulterede bl.a. i en større artikel med titlen »En tur til dæmningen« i det førende ugeblad Illustreret Tidende.

Saltbæk Vig-inddæmningen fremviste en række af tidens interessante vindmotor-modeller, især må de to tvillingemøller have været noget af et særsyn. I de første år efter 1866-inddæmningen blev pumpearbejdet udelukkende varetaget af en dampmaskine, men den magtede ikke opgaven, samtidig med at udgiften til kul var stor. Dampkraften blev derfor suppleret i 1873 med tre hollandske pumpemøller. Som beskrevet lykkedes udtørringen dog aldrig helt, men der skulle fortsat pumpes for at holde vandspejlet nede i en acceptabel højde. Mellem 1900 og 1910 blev to af de hollandske møller ombygget. Møllehatten blev påmonteret en tværbom med to seks-vingede rotoror af klapsejler-typen. Desuden blev der opstillet en ny, otte-vinget klapsejler på et gittertårn, formentlig fra Skanderborg Vindmotorfabrik. Denne monstrøse teknologiske opstilling har utvivlsomt vakt megen opmærksomhed, til trods for at interessentskabet overhovedet ikke på nogen måde magtede at gøre driften af de mange møller rentabel. I 1921 blev den ene af de to tvillingemøller afmonteret, og på toppen af det oprindelige møllehus fra 1873 blev der monteret et ståltårn med en seks-vinget »Agricco« propelmølle med 12,5 meter i diameter. Den anden dobbeltmølle og den otte-vingede klapsejler fortsatte uændret med at pumpe. I 1966 blev den sidste vindmølle taget ud af drift, og siden da har kraftkilden til pumpningen udelukkende været el. Fotos: Tvedegaard 2006 (tv.), Einar Storgaard 1940 (th.).

stor sø tilbage. Alligevel blev udtørringen erklæret for gennemført.

Bestyrelsen for interessentskabet forkastede imidlertid erklæringen og gav Unmack frist indtil 11. juni 1876 til at præstere den endelige og aftalte tørlægning.

Men de sidste tre tommer vand magtede Unmack ikke at få pumpet ud, så i oktober 1876 måtte der søges et forlig. Interessentskabet gik ind på at overtage det inddæmmede areal med bygninger og inventar i den stand, som det var i, mod at Unmack accepterede en stærkt reduceret engangsbetaling for sit arbejde på 300.000 kr. Pengene skulle betales i løbet af 1877, men der kom aldrig en krone, så Unmack gik konkurs.

Interessentskabet havde ikke flere penge, og det betød, at man måtte stoppe pumperne, da de sidste kul var fyret op. Vandstanden begyndte straks at stige, og snart var vigen atter fyldt med vand. Efter 10 års energisk indsats og mange millioner af kroner i investeringer stod pumperne stille.

Hele foretagendet måtte gennem flere forsøg på tvangsauktion, hvor al gæld til sidst blev slettet, herunder også betalingen til Unmack.

På den fjerde tvangsauktion lykkedes det at finde en køber, og den nye

ejer blev firmaet D.B. Adler & Co., hvis hovedmand havde været blandt de oprindelige investorer i Bagges projekt, men også en af stifterne af Hedeselskabet. Adler lod pumpningen genoptage ved hjælp af de tre vindmøller, men formåede kun at holde vandstanden nede i omkring to meter under havet. Tømt blev vigen aldrig igen.

Christian Augustinus Nielsen (1874-1963) fra Stadilø ved Ringkøbing knækkede halsen i et forgæves forsøg på at pumpe Saltbæk Vig tør i årene 1922 til 1927. Foto: fra Tvedegaard 2006.

Fiskedambrug i stor stil

I slutningen af 1800-tallet voksede interessen for ferskvandsfiskeri og fiskeavl ganske meget, og det faldt derfor naturligt at se nærmere på denne erhvervsmulighed, da Saltbæk Vig alligevel ikke kunne inddrages til landbrugsdrift.

Den tyskfødte Friedrich Struck, som H.C. Bagge havde ansat som inspektør ved interessentskabet tilbage i 1866, var blevet på den store arbejdsplads efter Bagges forsvinden. Fra omkring 1880 begyndte Struck at drive ålefiskeri i søen ved hjælp af en ældre fisker. Et mere rationelt og industripræget fiskeri blev igangsat i 1883 med seks ansatte fiskere, der skovlede fisk i land i store mængder ved hjælp af to mindre vod og 60-70 ruser. Fiskerne var resultatlønnede, nemlig med halvdelen af fangsten til deling mellem de seks. I årene 1883-85 hentede de årligt omkring 70 tons af de værdifulde ål, men i 1890 var udbyttet faldet drastisk til bare 6,5 tons.

Struck var tilsyneladende godt klar over, at de drev rovdrift, men da hans lejekontrakt på fiskeriet kunne opsiges med et halvt års varsel, var motivationen til fiskepleje ikke stor. I en korrespondance med interessentska-

Ostegrosserereren byggede kunstigt fuglefjeld og finansierede fuglefangst til ringmærkning

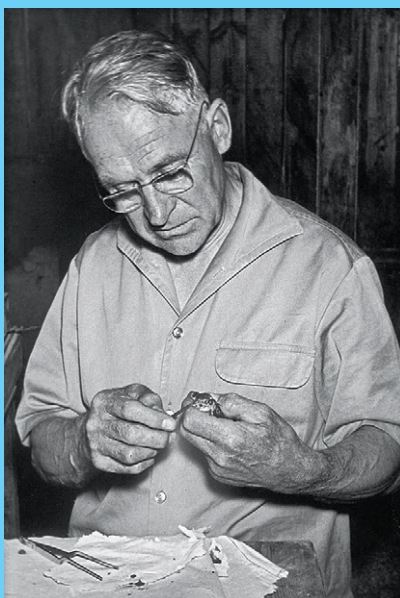
Blandt de mange særprægede personligheder, som blev tiltrukket af mulighederne i Saltbæk Vig, indtager ostegrosserer Poul Tholstrup (1898-1986) fra Himmelev ved Roskilde en absolut særstilling. Med stor lidenskab havde Tholstrup siden 1940'erne kastet sig over ringmærkning af fugle til videnskabelig brug, og han investerede betydelige midler i sin interesse, som helt bogstaveligt satte et voldsomt fodaftryk på det åbne landskab ud til Sejro Bugt.

Tholstrup, der oprindeligt var ivrig jæger, havde gennem sin kontakt med nogle af tidens dygtigste ringmærkere fået interesse for fangst og ringmærkning af fugle, hvorefter han lagde bøssen på hylden. Takket være personlige relationer opnåede han en særlig status på Zoologisk Museum ved Københavns Universitet. Ostegrossererens ofte ganske excentriske ideer blev bakket op med tavs accept af selv veluddannede videnskabsmænd.

I den seriøse ende af Tholstrups naturvidenskabelige investeringer finder man økonomisk tilskud til fugleringmærkere på deltid som Ejvind og Gert Kranker i Nakskov Indrefjord fra ca. 1960 og Svend Christoffersen på Saltholm og Aflandshage fra ca. 1963. I perioder ydede han også hjælp til ringmærkningsafdelingens indkøb af materialer, herunder et mindre automobil.

Denne mæcen-virksomhed rummer vel en såre naturlig forklaring på, at Zoologisk Museum stiltiende accepterede Tholstrups mere excentriske påfund, da han i 1960'erne fik øje på Saltbæk Vig. Ihvertfald lød der ingen protester, når Tholstrup henviste til »ornitologer og eksperter på Zoologisk Museum« som sine samarbejdspartnere.

Det begyndte med, at han købte Store Vrøj på 124 hektar af Kalundborg Kommune med det erklærede formål at indrette et fuglereservat med et kunstigt fuglefjeld og en ringmærkningsstation. I oktober 1965 havde byrådet besluttet at sælge ejendommen til Tholstrup. Det har næppe været nogen svær beslutning, da Store Vrøj og Lille Vrøj tilsammen var vurderet til en pris på

Knud Tholstrup var lidenskabeligt engageret i ringmærkning af fugle, men mere som mæcen end som aktiv deltager. Han var ikke selv den store fuglekender. Foto: privateje.

12.000 kr. (118.400 kr. i 2012-værdi), mens der angiveligt stod 200.000 kr. (1,97 mio. kr. i 2012-værdi) på den check, Tholstrup var parat til at lægge i kommunekassen.

Først blev der etableret en stor ø på 200 x 50 meter i et samarbejde med Civilforsvarskorpsets bulldozerkursus, der flyttede jordmasserne, så øen var omgærdet af en tyve meter bred og 75 centimeter dyb kanal. Tholstrup havde en forestilling om, at denne vandgrav ville gøre øen til en rævesikker yngleplads for jordrugende fugle.

Dernæst skulle alle fugle som tejt og lomvie havde et dansk fuglefjeld. 8000 tons kampesten kom det til at bestå af i et kæmpemæssigt bjerg ud til Kattegat. På Nørrehoved ved Allerslev blev der placeret en stor dyngre grus og ral, der vel var tænkt som et levested for stenpikkere. Kampestenbjergene kom aldrig til at huse hverken tejt eller lomvie. I 1992 solgte en af arvingerne de

mange sten til fundament for den nye bro over Storebælt.

Endelig blev der opstillet en regulær skov på Store Vrøj. Høje graner og egetræer blev gravet ned i det flade landskab med rodklumpen intakt, men de gik alle ud efter få år uden at have tiltrukket noget fugleliv. Tholstrups ide havde været at skabe en beskyttet yngleplads for kolonier af hejre og de dengang stærkt forfulgte skarver.

Som et regulært kuriosum etablerede Poul Tholstrup også et »museum«, hvor han udstillede sin kæmpestore samling af iland-drevne sko. De var alle fundet på gåture langs kysten til Kattegat. Allerede i 1967 overdrog Poul Tholstrup arealerne på Store Vrøj til en nyoprettet, selvejende institution, Poul Tholstrups Fond, der ejer Store Vrøj i dag.

Udenfor de naturinteresseredes kredse huskes Poul Tholstrup nok mest, fordi han ofte forveksles med den kendte lillebror Knud Tholstrup (1904-1989), der havde stor succes som erhvervsmand (direktør for A/S Kosan-gas) og som politiker. Knud Tholstrup var en af Retsforbundets mest markante politikere i Folketinget fra 1946 til 1958, hvor han særligt gjorde sig bemærket ved krav om liberalisering af handelen, nedsættelse af toldsatser, afvikling af allehånde restriktioner, fri bilimport og fri hastighed. Han udgav debattbogen *Tale er sølv – taushed er underkastelse* i 1986.

Som naturentreprenør kastede Knud Tholstrup sig ud i særdeles vidtløftige anlægsarbejder, der prægede kystzonen på Vrøj ganske meget. Foto: privateje.

bets formand gav han selv udtryk for, at man havde forsømt at udsætte åle-yngel til erstatning for de mange tons, der var blevet opfisket.

I 1894 opfordrede D.B. Adler & Co. Dansk Fiskeriforening til at sende sin konsulent til Saltbæk Vig for »at afgive et skøn over den ikke tørlagte del af

Saltbæk Vigs egenskaber som fiskevand«. Vurderingen var så positiv, at man oprettede andelsselskabet Saltbæk Vig Ferskvandskultur i november 1898, og endelig slap D.B. Adler & Co. af med den underskudsgivende ejendom. Pr. 1. november 1898 blev det hele solgt til Saltbæk Vig Fersk-

vandskultur for 75.000 kr. (5,1 mio. kr. i 2012-værdi).

Selskabet købte søen med det formål at drive handel med ferskvandsfisk. Andelshaverne var atter københavnske investorer med smørgrosserer Peter Christian Frederik Hansen som formand. Kapitalen ud-

H. J. Henriksen (1875-1933) Gustav Kähler (1890-1958)

Henriksen & Kähler ejede den dynamiske entreprenørvirksomhed, der endte med at overtage hele ejendommen i 1935 til en særdeles favorabel pris. Foto: fra Tvedegaard 2006.

gjorde fra starten 100.000 kr. (6,8 mio. kr. i 2012-værdi), men blev hurtigt forhøjet til 160.000 kr. (10,8 mio. kr. i 2012-værdi). Som den første investering indkøbte man nyt pumpemateriel for 50.000 kr. (3,4 mio. kr. i 2012-værdi) i form af et Dawson Gasværk fra maskinfabrikken Tuxen & Hammerich i Nakskov. Det var ikke meningen, at vandstanden skulle have lov at stige.

Man ansatte Friedrich Struck som overinspektør for fiskeri og dambrugsavl. Årslønnen var på 3000 kr. (203.000 kr. i 2012-værdi) samt fri bolig, og Struck gik straks i gang med at anlægge et stort antal fiskedamme syd

for Alleshave mellem østre landkanal og vigen. Ifølge aviserne skulle der oprettes 20-30 store damme med et samlet vandareal på ca. 150 hektar, men i virkeligheden kom man næppe op på mere end 12 damme med et samlet areal på 66 hektar. Ifølge en brochure »Prospectus for Saltbæk Vig«, som Struck lod udarbejde i 1901, blev fiskedammene udnyttet til opdræt af karper, suder, ørred, regnbueørred og kildeørred.

Struck havde været på studierejse i Tyskland for at se på ferskvandsfiskeri, og han ansatte en tysk fagmand til at igangsætte dambrugsdriften.

I tilknytning til dambrugene drev man også en klækkeanstalt, hvor der udklækkedes rogn af regnbueørred og kildeørred. Hvad man ikke selv skulle bruge til udsætning i vigen, blev solgt, og ørredrognen var tilsyneladende meget efterspurgt. Statens inspektør for ferskvandsfiskeriet gav i 1903 Saltbæk Vig-rognen dette prædikat:

»Blandt de steder her i landet, hvorfra det største antal rogn af regnbueørred bliver leveret, indtager uden tvivl Saltbæk Vig på Sjælland den første plads. I 1902 blev der

således her avlet ca. 300.000 stk., og mens der heraf blev udklækket 50.000 stk. yngel til anstaltens eget brug, blev 220.000 stk. bortsendt som øjenæg til udklækning i andre anstalter. (...) Det synes også, at der i 1902 har været almindelig tilfredshed med rognen fra Saltbæk Vig; en enkelt anstalt, der indlagde rogn såvel herfra som fra Tyskland indført, har meddelt, at den danske rogn var langt den bedste«.

Imidlertid var der ingen rosende ord til økonomien i foretagendet. Interne stridigheder i andelsselskabets bestyrelse med sagsanlæg og inkassokrav mod selskabet fra bestyrelsesmedlemmer skabte en umulig situation, og allerede i 1902 blev det forsøgt at sælge den store ejendom for 210.300 kr. (14,1 mio. kr. i 2012-værdi) til engelske investorer, men det lykkedes ikke. Den handel ville ellers have været ganske lukrativ for andelsselskabet.

Dambrugseventyret var næsten forbi, før det var begyndt.

I 1903 stod selskabet på randen af konkurs. Den blev kun undgået fordi et par bestyrelsesmedlemmer og en af deres gamle skolekammerater hver

Man nærmer sig bebyggelsen ude på Vrøj af et hjulspor fra vest. Her har altid været adgang forbudt og er det også i dag. Møllerne er for længst taget ud af funktion, men snurrede stadig i 1940, da kulturgeografen Einar Storgaard kom forbi på sin cykeltur Danmark rundt. Foto: Einar Storgaard, 1940.

Set fra luften ses det sindrige design med tre indløb til pumpemøllerne, hvoraf de to klapsejlere på gittermaster stadig var i funktion i 1943, hvor dette lufffoto er taget. Derimod var den store hollandske mølle ikke længere aktiv. Foto:Kalundborg Lokalkativ.

nytegnede aktiebeløb på 10.000 kr. (670.100 kr.). Sådan haltedes andels-selskabet af sted i de næste årtier. Der var indtægter, f.eks. blev der fanget og solgt en rekordstor mængde ål på 19 tons i 1910, og karperne gav mellem 1,5 og 6,4 tons frem til 1921, men nogen gylden forretning var der ikke tale om. I 1925 bortforpagtedes fiskeriet til et konsortium, der bestod af en grosserer, to fiskeeksportører og tre fiskere. Ingen af dem var lokale.

Desuden var der lidt indtægter fra landbruget på de tørlagte arealer omkring søen. I 1899 holdt ejerne på Vrøj en besætning med 50 køer og kvier, 14 heste, 350 moderfår, seks væddere og 10 grisesøer. Hvert år modtog man også kreaturer og får på græs. Forsøg blev gjort med at dyrke korn og roer, men det kunne ikke lykkes, med mindre vandstanden blev sænket yderligere. I 1908 blev det besluttet at afhænde selskabets egen bestand af dyr og lægge alle arealer ud til græsning, så man kunne spare udgiften til folkehold.

Havet fosser atter ind

Natten mellem 23. og 24. oktober 1921 rammes Saltbæk Vig af en altødelæggende stormflod. Da dæmnin-gerne brød sammen, blev hele det

store landvindingsprojekt sat tilbage til tiden før 1866. Smeden Johannes Vallentin oplevede rædselsnatten på første hånd, og hans erindringer om katastrofen blev optrykt i Kalundborg Folkeblad i 1971.

I anledning af 75-års dagen for de indledende forsøg på at tørlægge Saltbæk Vig blev der i 1940 oprejst en tre ton tung mindesten ude på Vrøj. En anelse pinligt må det have været, at stenhuggeren havde fået digteren H.P. Holsts oprindelige citat fra 1872 galt i halsen. Første linje havde han skrevet som: »For hvert et tab ingen erstatning findes«. Det blev først opdaget efter afsløringen, men så måtte stenhuggeren i gang igen med hammer og mejsel. Det er forpagter Rasmus Thorsen Lorentzen (1889-1953), der står ved stenen. Foto:Kalundborg Lokalkativ.

»Da vi om aftenen gik i seng, hylede det udenfor, og jeg faldt i en meget urolig søvn. Ved 1-2 tiden om natten bankede det på døren, og jeg sprang ned for at lukke op. Der stod en meget bekymret inspektør Corfixen- – Vallentin, sagde han, har du ikke vagt i aften? – Nej, svarede jeg, – det har jeg ikke. Er der da sket noget?

Corfixen mente, det ville være en god idé, hvis vi lige kikkede ud til dæmningen. I en fart kom jeg i tøjet, og sammen begav vi os ud mod havet. Det var et frygteligt vejr. Stormen rasede som en afsindig, og det var næsten som om himmel og hav stod i ét. Vi bed tænderne sammen og pressede os gennem muren af vind og rusk og gik mod Alleshave-siden. Vi kom forbi den gamle skole, og dér opdagede vi det første brud.

Hullet var ikke ret stort, så vi kunne lige akkurat skræve over, mens vandet fossede ind under os. Vi stod lidt og betragtede skaden.

Egentlig ville vi helst hjem hurtigt muligt, men pludselig så jeg dæmningen blive gennembrudt et par hundrede meter længere ude. Altså tog vi retning mod det. Og sikken redelighed. Bruddet var cirka 50 meter bredt, og kaskader af vand, jord og beton væltede ind i Vigen. Vi stod meget mismo-

Ude på Store Vrøj blev der anlagt en stenhøj, der skulle tiltrække alkefugle og stenpikkere. Det var den entreprenante grosserer Poul Tholstrup, der gennemførte en række selvopfundne storskalaforsøg med naturopretning. Foto: fra Tvedegaard 2006.

dige, og det pinte mig, vi ikke kunne gøre noget. Men det ville være galmandsværk at sejle ud med sandsække. Det hele ville blive revet væk af de vældige kræfter.

Vi vendte om og satte næsen hjemad, men ved det første brud – det vi havde skrævet over – fik vi noget af et chok. Hullet var ikke mere det lille knappenålshoved, men havde udvidet sig til en meters bredde, og for hvert sekund åd vandet af dæmningen. – Vi må springe, sagde jeg til Corfixen, men han turde ikke. Nu skal det siges, han var en meget svær mand og oppe i årene, mens jeg med mine 28 år var let til bens.

Nå, men vi kunne jo ikke blive stående dér og parlamentere, mens vores absolut sidste redningsplanke forsvandt, så jeg tog tilløb, sprang og kom over på den anden side, hvor der ikke var så langt til land. – Spring nu, skreg jeg til inspektøren. Måske hørte han mig ikke, for stormen var lige ved at rive trommehinderne ud af ørerne. Jeg råbte endnu højere, gjorde fagter for at vise, jeg ville gribe ham, når han nåede min side af bruddet. Og endelig tog han mod til sig, satte af, og på et hængende hår fik jeg tag i ham og hev ham op på dæmningen. Vi skyndte os væk, og jeg er ovenud lykkelig for, at vi ikke havde stået og snakket længere tid, for der var vel ikke gået mere end et halvt minut, før dæmningen brød sammen på det sted, hvor vi havde stået og trippet.»

I 1922 begyndte man at lukke hullet og pumpe vandet ud. Først i 1924 var vandstanden atter sænket til minus to

meter under havet, hvor den forblev i de næste mange år.

Ålekongen og vestjyden

1920'erne var en urolig periode for bestyrelsen i A/S Saltbæk Vig, fordi de omfattende entreprenørarbejder kostede langt mere end ejendommen kunne forrente. Ganske vist havde entreprenør Niels Nielsen, der ejede Hov Vig inddæmningen ved Nykøbing Sjælland fra 1904 til 1918, tilbudt at købe Saltbæk Vig, men man fandt hans tilbud for ringe.

Nielsen var kendt vidt og bredt som »Ålekongen«, fordi han havde været i stand til at hente helt utrolige mængder af ål i Hov Vig. Samme Nielsen købte Tissingvig på Mors i 1924, hvor han forsøgte at gentage sit åleeventyr.

I stedet for Niels Nielsen blev det den vestjyske entreprenør Christian Augustinus Nielsen fra Ringkøbing, man satte sin lid til. I 1922 blev der indgået en særlig kontrakt mellem Augustinus Nielsen og A/S Saltbæk Vig. Nielsen skulle tage ansvaret for at opføre de nye dæmninger mod at få udbetalt alle tilskud fra amt, stat, kommuner og lodsere, i alt 300.000 kr. (9 mio. kr. i 2013-værdi), men samtidig skulle han selv købe aktier for 290.500 kr. (8,7 mio. kr. i 2013-værdi).

Augustinus Nielsen var bl.a. kendt for landvindingsarbejder ved Hvide Sande og i Stadil Fjord samt ved Limfjorden. Han blev anset for både dygtig og velhavende, men han løb straks ind i vanskeligheder, da han nægtede at betale tariffmæssig løn og heller ikke udelukkende ville nøjes med lokale arbejdsløse som arbejdskraft.

Samarbejdet blev hurtigt dårligt mellem Augustinus Nielsen, bestyrelsen og de toneangivende blandt ejerne, og det ophørte i 1927, da Augustinus Nielsen blev erklæret konkurs af Tønder Landmandsbank.

Syv år senere overtog I/S H.J. Henriksen & V. Kähler aktierne i Saltbæk Vig A/S, der havde afløst Saltbæk Vigs Ferskvandskultur som ejer. Henriksen & Kähler købte samtlige andelshavere ud. Der blev betalt 96.980 kr. for pantebreve og aktier til en nominel værdi af 432.000 kr. De nye ejere skulle dog også overtage selskabets resterende lån på 130.000 kr. Kursen på en krone dengang svarede til 35 kr. i 2013-værdi, så just billigt var det ikke at blive eneejere af den besværlige ejendom.

I/S H.J. Henriksen & V. Kähler havde sine rødder i Korsør Stenforretning, der var blevet stiftet i 1909 af Henrik Johan Henriksen og Valdemar Jochim Kähler. Da Kähler døde i 1918, trådte hans søn Gustav ind i partner-

skabet, der blev omdøbt til I/S Henriksen & Kähler. Henrik Johan Henriksen døde i 1933, så det var 2. generation af virksomhedsejere, der tog over i 1935.

Statsstøtte til ny inddæmning

Da Rigsdagen i november 1940 havde vedtaget Landvindingsloven, var direktør Gustav Kähler ikke sen til at indsende en ansøgning om millions-tøtte til et projekt, som han havde fået Hedeselskabet til at udforme.

Statens Landvindingsudvalg besigtigede forholdene 16. november 1942, og her blev det forklaret, at man ønskede at foretage en inddæmning og afvanding af 100 hektar i det nordvestlige hjørne. Arealet blev kaldt »Plørehullet« og den midterste del »Smørkilen«. Den havde tidligere været dyrket og givet 28 fold hvede, men arealet stod nu delvis under vand.

I stedet for at sænke vandstanden i hele vigen ville man inddæmme de 100 hektar, oprette en pumpestation og derefter tørlægge arealet. Man ville så at sige etablere en mindre »sekundær« inddæmning inde i den store oprindelige inddæmning. Blev det vellykket, ville A/S Saltbæk Vig overveje at etablere lignende sekundære inddæmninger andre steder i vigen.

Knap tre måneder senere forelå bevillingsskrivelsen til projektet »Hovedafvanding og dræning af den nordvestlige del af Saltbæk Vig, kaldet »Plørehullet« samt sikring af indløbet fra vigen til pumpestationen ved Vrøj«. Overslagsprisen var beregnet til 131.000 kr. (2,8 mio. kr. i 2012-værdi) og heraf skulle skatteyderne betale 55 procent i direkte støtte. Det resterende beløb kunne aktieselskabet låne af staten på fordelagtige vilkår.

I august 1945 måtte aktieselskabet bede om at få forhøjet bevillingen med 18.000 kr. til 149.000 kr. på grund af »øgede udgifter til dræningsarbejdet«.

Igen i oktober 1948 måtte direktør Kähler ud med raslebøssen, og denne gang var der tale om voldsomme overskridelser. En »række uheld« og væsentlige lønstigninger i den lange periode, hvor arbejdet havde været un-

På en klar dag kunne man næsten se ud til evigheden på Saltbæk Vig. Det store udsyn har altid været en væsentlig kvalitet ved naturområdet, men ejerne har aldrig ønsket at dele oplevelsen med andre. Billedet er fra ca. 1935. Foto:Kalundborg Lokalkiv.

der udførelse, gjorde det nødvendigt at bede om en forhøjelse på 51.000 kr., så den samlede udgift kom op på 200.000 kr.

Landbrugsministeriet havde dårligt andet valg end at betale. Hovedparten af arbejdet var faktisk udført, men hvad der manglede, ville være nødvendigt for arbejdets samlede afslutning. En trøst var den beskedne besparelse, der trods alt viste sig, da regnskabet kunne afsluttes i 1949. Regningen endte med at lyde på 192.576 kr. (3,7 mio. kr. i 2012-værdi). I korrigerede priser var der tale om en overskridelse

på 47 procent for at få »Plørehullet« pumpet tørt.

Mens projektet var under udførelse, indsendte direktør Kähler en ny ansøgning. I en skrivelse af 31. juli 1946 bad man om statsstøtte til regulering af Saltbæk Vigs vestre landkanal. Hedeselskabet havde atter udformet projektet, der forudsatte et budget på 155.000 kr. (3,2 mio. kr. i 2012-værdi). Reelt drejede det sig om at få støtte til at reetablere landkanalen, der angiveligt ikke havde været oprenset i 25 år. Budgettet omfattede desuden otte broer over kanalen.

Det blev et klart afslag i november 1946 til direktør Kähler. Begrundelsen fra Statens Landvindingsudvalg var, at man »må betragte det indbragte projekt som et vedligeholdelsesarbejde, som ikke skønnes at ville bringe væsentlige fordele udover formindskede pumpeudgifter«. Landvindingsloven rummede ingen muligheder for at yde statsstøtte til den slags arbejder.

Dyr fredning uden adgang

I marts 1985 anmodede Miljøministeriet om at få rejst fredningssag på 2613 hektar af Saltbæk Vig.

Området var udpeget som vådområde af international betydning både i Ramsarkonventionen og i EU-direktivet om fuglebeskyttelse, så myndighederne mente, at man havde en klar forpligtelse til at sikre områdets biologiske værdier. Endvidere var det hensigten med forslaget at give offentligheden en begrænset adgang til at færdes i området.

Fem år senere forelå Fredningsnævnets kendelse, men den måtte forelægges både Overfredningsnævnet og Taksationskommissionen, før sagen kunne afsluttes endeligt i 1993.

Fredningsnævnet havde anerkendt ønsket om adgang for offentligheden, men de paragraffer blev omgjort af Overfredningsnævnet, der direkte skrev et færdselsforbud ind i sin kendelse. Argumentet var hensynet til fuglelivet. De store skarer af rastende ænder og vadefugle burde beskyttes mod offentlighedens forstyrrende adfærd, mente man.

Selvom der ingen adgang blev for offentligheden, fik skatteyderne alligevel regningen, omend den ikke blev nær så stor, som jordejerne havde gjort sig forestillinger om.

A/S Saltbæk Vig havde forlangt 7,3 mio. kr. for at tåle fredningen, men beløbet blev skåret ned til 526.730 kr. af Fredningsnævnet. I Overfredningsnævnet var man langt mere på linje med aktieselskabet og hævdede erstatningen til to mio. kr. Det syntes Taksationskommissionen dog var i overkant og skar det endelige beløb ned til 1,5 mio. kr.

Forpagter Rasmus Thorsen Lorentzen kom oprindeligt fra Gilleleje, men forpagtede op til 385 hektar ude på Vrøj i årene 1931-1953. Omkring halvdelen af jorden kom under plov, mens 3-400 får græssede på resten. Hvert forår blev venner og bekendte inviteret til indsamling af stormmågeæg, og på billederne her fra familiealbummet er det bl.a. sagfører Øther og frue, lærer Hender og frue samt Inge og Hans Lawaetz, der er med på turen. Foto:Kalundborg Lokalkiv.

Poul Tholstrups Fond havde ikke sat kroner og ører på sit erstatningskrav, men blot anmodet om en »passende erstatning« for fredningen af Store Vrøj. Den vurderede Fredningsnævnet til 45.810 kr., Overfredningsnævnet hævdede beløbet til 100.000 kr., som Taksationskommissionen så nedsatte til 80.000 kr.

Mest dramatisk blev forløbet for »Saltbæk Vig Digelag«. I protest mod selve fredningen havde digelaget

ikke anmeldt noget erstatningskrav. Man ville ikke anerkende selve fredningssagens legitimitet. Fredningsnævnet tilkendte alligevel digelaget 594.460 kr. i erstatning. Den afgørelse blev imidlertid annulleret af Overfredningsnævnet, så digelagets lodsejere fik ikke en krone.

Danmarks Naturfredningsforening var meget lidt begejstret for resultatet.

Man fandt det særdeles urimeligt, at fredningen var endt med direkte at forbyde offentlig adgang. Ikke mindst fordi revisionen af Naturbeskyttelsesloven pr. 1. juli 1992 åbnede det danske landskab for offentlig færdsel til fods eller på cykel på anlagte veje og befæstede stier. Det skete endda to måneder, før Overfredningsnævnets kendelse blev afsagt 28. august 1992, men der var ikke noget at komme efter. Fredningssagen var rejst under den gamle lov og skulle afsluttes efter denne. Og det blev den.

Bedre held anden gang

Femten år senere fandt Danmarks Naturfredningsforening (DN) tiden inde til at gøre et nyt forsøg på at gennemføre en mere moderne fredning af det vigtige område.

Med det nye forslag til fredning af Saltbæk Vig, som DN indgav 30. november 2007 til Fredningsnævnet for Vestsjælland, ville man sikre og forbedre områdets naturværdier og skabe adgang for offentligheden til at opleve områdets natur. Forslaget omfattede i alt 4731 hektar, hvoraf de 2661 hektar allerede var fredet.

Fire år og masser af forhandlinger kom det til at tage, før Fredningsnævnet vedtog forslaget 23. november 2011, men selve datoen skulle senere vise sig at blive fatal for fredningens gennemførelse.

De store lodsejere, A/S Saltbæk Vig og Poul Tholstrups Fond, var voldsomme modstandere af alle aspekter af forslaget, men på den anden side af bordet havde Danmarks Naturfredningsforening fuld opbakning fra både Friluftsrådet og Dansk Ornitologisk Forening. Ikke mindst den sidstnævnte forening var vigtig,

Den døde havørn, der blev fundet i marts 2009 nær Saltbæk Vig, var skudt gennem næbbet med en riffelkugle. Fundet bidrog ikke til at skabe en bedre stemning mellem jagtlejerne og naturvennerne. Trods politianmeldelse umiddelbart efter fundet er ugeringen aldrig blevet opklaret. Foto: Statens Naturhistoriske Museum.

da konflikten om adgangsreglerne handlede om at beskytte fuglelivet.

»Når både Dansk Ornitologisk Forening og Danmarks Miljøundersøgelser [der havde fremlagt en faglig vurdering af forstyrrelsesproblematikken] siger god for, at man kan færdes ad bestemte stier i området, uden at det på nogen måde skader eller kommer i anden konflikt med fuglene eller andre beskyttelsesinteresser, så skal der selvfølgelig være adgang for folk til at gå ture i området og opleve naturen og det unikke fugleliv«, udtalte foreningens fredningsleder Birgitte Bang Ingrisch i december 2011, da fredningen var en realitet.

Også Friluftsrådet var godt tilfreds. »Vi er jo en organisation der målrettet arbejder for at befolkningen generelt får meget bedre adgang til naturen. Saltbæk Vig og andre naturområder tilhører jo på et overordnet plan os alle, og når det så samtidig er dokumenteret, at der kan skabes adgang uden negative konsekvenser for naturen, er det den rigtige måde at skabe offentlig adgang på«, sagde direktøren for Friluftsrådet Jan Eriksen.

Undervejs i forhandlingsforløbet, der bl.a. omhandlede markante begrænsninger af jagtudøvelsen i området, var der i marts 2009 blevet fundet en skudt havørn i umiddelbar nærhed af Saltbæk Vig. Det gjorde ikke stemningen bedre mellem jagtudlejerne og naturvennerne. En riffelkugle havde smadret ørnens næb. Trods politianmeldelse umiddelbart efter fundet er ugeringen aldrig blevet opklaret.

De grønne organisationers begej-

string for fredningsnævnets klare kendelse var dog ingen garanti for, at de nye adgangsforhold nogensinde ville komme til at gælde.

Ifølge kendelsen var der fastsat en prøveperiode på fem år, hvor Dansk Ornitologisk Forening skulle undersøge, om fuglebestanden påvirkedes af den offentlige adgang. Viste det sig, at adgangen var årsag til en nedgang i antallet af fugle, kunne Kalundborg Kommune justere offentlighedens adgang inden for fredningsområdet.

Men hvad værre var, de to familiefonde, der ejer området, påklagede straks kendelsen til Natur- og Miljøklagenævnet med en påstand om, at den var i strid med naturbeskyttelsesloven. Der henvistes til en speciel lovændring i Naturbeskyttelsesloven, det populært går under betegnelsen »Lex Aage V. Jensens Naturfonde«. Den siger, at der kun kan gennemføres fredningssager på arealer, der ejes af grønne fonde og lignende almennyttige fonde, når disse på forhånd har afskrevet sig retten til at kræve fredningserstatning.

Både A/S Saltbæk Vig og Poul Tholstrups Fond gjorde gældende, at de faldt ind under betegnelsen »fonde, der har til formål at støtte almennyttige naturbeskyttelsesformål«. Poul Tholstrups Fond havde altid haft et almennyttigt formål, og A/S Saltbæk Vig havde under fredningssagen ændret sine vedtægter, så også denne fond havde almennyttig naturbeskyttelse som formål.

Ingen af de to fonde agtede at fraskrive sig deres retmæssige erstatning. Så langt fra endda. A/S Saltbæk Vig havde anmeldt et erstatningskrav på 15.750.000 kr. og 835.700 kr. til dækning af »sagkyndig bistand« ved sagens forhandling. Poul Tholstrups Fond forlangte 4.050.000 kr., mens fire mindre lodsejere krævede tilsammen 3.129.450 kr. Det samlede erstatningskrav løb således op i 22.929.450 kr.

Men så galt kom det aldrig til at gå. Til trods for at den specielle paragraf om fondes afkald på erstatning først var blevet vedtaget i sommeren 2011 – knap fire år efter fredningssagens start – så var Fredningsnævnets kendelse afsagt fire måneder efter paragraffens vedtagelse. Natur- og Miljøklagenævnet havde ingen anden mulighed end at behandle ejernes anke efter den gældende lov på klagetidspunktet.

Hele sagen faldt med et brag. Natur- og Miljøklagenævnet ophævede fredningskendelsen, og de mange års arbejde var spildt for naturfredningsforeningen. Ejerne af Saltbæk Vig kunne fortsat glæde sig over adgangsforbuddet til det store naturområde.

Venstre viste vejen

Som Saltbæk Vig-sagen viser, kan almennyttige fonde i dag forhindre enhver form for naturfredning af egen ejendom med et pennestrøg. Hvordan er det gået til?

Det var daværende miljøminister Karen Ellemann (V), der i sommeren 2011 ganske diskret gennemførte den tilføjelse til § 36 i Naturbeskyttelsesloven, som ejerne af Saltbæk Vig benyt-

Det var daværende Venstre-miljøminister Karen Ellemann (th.), der gennemførte den kontroversielle tilføjelse til naturbeskyttelsesloven i sommeren 2011, men kravet stammede fra Dansk Folkepartis miljøordfører Jørn Dohrmann (tv.)

De øde forblæste strandenge er Saltbæk Vigs særkende. Her kan man skue så langt øjet rækker uden at støde på forstyrrende landskabsselementer som fabrikker, gylletanke eller fodersiloer. Her ligger landskabet åbent med en næsten jysk ødemærkskarakter. Foto: Ann Berit Frostholt.

tede sig af til at forpurre frednings-sagen. Tilføjesen lød:

»Stk. 7. Der kan kun gennemføres fredning af arealer ejet af fonde, foreninger eller andre juridiske personer, der har til formål at støtte almenyttige naturbeskyttelsesformål, hvis ejeren har givet skriftligt afkald på at modtage erstatning efter § 39.«

Initiativet kom dog ikke fra Ellemann selv. Den kontroversielle paragraf var resultatet af en studehandel, der blev indgået med Dansk Folkeparti under forhandlingerne i sommeren 2008 om den såkaldte Grøn Vækst-pakke. Dengang var miljøministeren

den senere så omdiskuterede Venstre-politiker Troels Lund Poulsen.

I en mail fra juni 2013 beskriver Karen Ellemann formålet med at ændre paragraffen:

»Lovændringen var en del af den store Grøn Vækst pakke, hvor dele af GV gjorde det muligt, under visse betingelser, for private (herunder naturfonde), at købe landbrugsjord. De paragraffer, du citerer, betyder dog, at de private fonde ikke vil kunne købe jord, for derefter gennem en fredning af få hele eller størstedelen af købsprisen tilbage i erstatning som følge af et beregnet tab i dyrkningsindtægter. Formålet var derfor, at man ikke skal have erstatning, for at et areal bliver fredet, såfremt købet af dette areal i forvejen havde til formål at beskyttelfrede naturen.«

Kilder tæt på 2008-forhandlingerne om Grøn Vækst-pakken bekræfter, at det var Dansk Folkepartis miljøordfører Jørn Dohrmann, der gennemtrumfede paragraffen. »Det var et af hans vilkår for at gå med til GV«, hævdes det. Trods gentagne henvendelser til Jørn Dohrmann har han ikke ønsket at forklare sine eller partiets bevæggrunde for at opstille dette vilkår.

Selve tanken om at forhindre de almenyttige fonde i at få erstatning for naturfredning går tilbage til statens fredningssager på Æbelø og i Lille Vildmose. I begge tilfælde måtte der udbetales millionerstatninger til Aage V. Jensens Naturfonde, fordi staten insisterede på at frede områderne, til

trods for naturfondenes ideelle formål med opkøbene.

Den første Venstre-miljøminister efter regeringsskiftet i 2001 var Hans Chr. Schmidt, og hans negative syn på naturfredning kom til at præge de efterfølgende ministres attitude. Schmidt foreslog flere gange helt at afskaffe Danmarks Naturfredningsforenings ret til at rejse fredningssager, fordi han følte sig provokeret af som minister at skulle udrede de ofte store erstatningsbeløb. »Jeg bryder mig ikke om, at andre kører med mit kreditkort«, skal han have udtalt.

KILDER

Andersen, Ernst: Fra Juraens Overdrev. G.E.C. Gads Forlag. København 1953.

Christensen, H.G. og P. Leth: Saltbæk Vigs flora. Vestsjællands Amt. 2002.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 27. maj 2005.

Fredningsforslag i Kalundborg kommune: Saltbæk Vig. Udarbejdet af Danmarks Naturfredningsforening, november 2007.

Høy, T. og J. Dahl.: Saltbæk Vig. I: Danmarks Søer. 2. bind. Strandbergs Forlag 1993.

Naturpleje og naturgenopretningsprojekt i Saltbæk Vig. Rapport udarbejdet for Danmarks Naturfredningsforening af COWI, 2005.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 490 og 1119. Rigsarkivet.

Tvedegaard, Grete: Saltbæk Vig. Privat udgivelse. 2006. ISBN 87-991546-0-9.

»Vindmøller ved Saltbæk Vig 1873-1923«. DVS-faktablad nr. 2a, 1. udgave, 2001.

Fredningsleder Birgitte Bang Ingrisch fra Danmarks Naturfredningsforening ærgrede sig over den mangeårige men spildte indsats for at åbne Saltbæk Vig. Hun fandt det urimeligt, at lovgivningen kunne anvendes til at blokere for befolkningens adgang, når alle eksperter sagde god for, at det kunne ske uden at forstyrre fuglelivet. Foto: Sophie Lundbæk

Fuglelivet i Saltbæk Vig

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet i Saltbæk Vig, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 160 fuglearter, som er registreret fra **Saltbæk Vig** (vandområdet), pr. 30. april 2013. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Lille Lappedykker (4/12)	Stor Skallesluger (1/1)	Sortklire (15/90)	Græshoppesanger (1/1)
Toppet Lappedykker (2/3)	Havørn (27/45)	Rødben (20/218)	Kærsanger (1/3)
Gråstrubet Lappedykker (5/28)	Rørhøg (19/22)	Hvidklire (21/336)	Rørsanger (2/2)
Nordisk Lappedykker (1/2)	Blå Kærhøg (12/16)	Svaleklire (4/9)	Tornsanger (5/6)
Sule (1/1)	Duehøg (1/1)	Tinksmed (4/19)	Havesanger (2/5)
Skarv (26/8361)	Spurvehøg (6/8)	Mudderklire (9/45)	Gransanger (2/5)
Rørdum (5/5)	Musvåge (15/35)	Stenvender (4/11)	Fuglekonge (2/21)
Silkehejre (1/1)	Fjeldvåge (12/26)	Dværgmåge (1/6)	Halemejse (2/5)
Sølvhejre (1/1)	Fiskeørn (6/6)	Hættemåge (2/5)	Sumpmejse (2/2)
Fiskehejre (16/38)	Tårnfalk (25/49)	Stormmåge (2/154)	Sortmejse (1/1)
Lille Flamingo (4/4)	Dværfalk (1/1)	Svartbag (3/19)	Musvit (1/1)
Knopsvane (13/107)	Vandrefalk (8/8)	Splitterne (3/59)	Pirol (6/24)
Pibesvane (1/30)	Agerhøne (5/34)	Fjordterne (4/8)	Rødrygget Tornskade (8/19)
Sangsvane (15/830)	Fasan (1/1)	Havterne (4/24)	Stor Tornskade (2/2)
Sædgås (14/4752)	Vandrikse (2/2)	Sortterne (2/2)	Skovskade (1/1)
Kortnæbbet Gås (3/11)	Plettet Rørvagtel (2/2)	Lomvie (1/1)	Husskade (1/6)
Blisgås (10/391)	Grønbenet Rørhøne (1/1)	Gøg (9/23)	Allike (4/1927)
Grågås (37/17044)	Blishøne (4/275)	Skovhornugle (2/2)	Råge (4/628)
Indisk Gås (2/2)	Strandskade (20/524)	Mursejler (1/4)	Sortkrage (2/4)
Canadagås (13/871)	Klyde (24/5676)	Sortspætte (3/3)	Gråkrage (3/208)
Bramgås (11/1816)	Stor Præstekrave (16/374)	Stor Flagspætte (4/6)	Ravn (1/2)
Knortegås (4/15)	Pomeransfugl (1/1)	Lille Flagspætte (2/2)	Stær (6/516)
Rustand (1/1)	Hjejle (24/23202)	Toplærke (1/1)	Gråspurv (1/10)
Gravand (25/1572)	Strandhjejle (12/392)	Sanglærke (6/54)	Skovspurv (2/17)
Pibeand (25/5455)	Vibe (23/5897)	Bjerglærke (1/16)	Bogfinke (2/5)
Knarand (1/3)	Islandsk Ryle (4/92)	Digesvale (2/61)	Kvækerfinke (1/1)
Krikand (17/3009)	Sandløber (3/25)	Landsvale (4/242)	Grønirisk (1/7)
Gråand (22/8476)	Dværgryle (6/49)	Bysvale (2/28)	Stillits (4/51)
Spidsand (6/45)	Temmincksryle (2/2)	Engpiber (9/43)	Grønsiken (3/96)
Atlingand (1/3)	Krumnæbbet Ryle (7/50)	Skærpiber (1/1)	Tornirisk (4/19)
Skeand (7/20)	Sortgrå Ryle (1/1)	Gul Vipstjert (1/2)	Bjergirisk (5/113)
Taffeland (12/218)	Almindelig Ryle (27/18749)	Gærdesmutte (1/1)	Hvidsiken (1/2)
Troldand (16/565)	Kærløber (1/5)	Rødhals (1/1)	Stor Korsnæb (1/1)
Bjergand (2/6)	Brushane (5/64)	Stenpikker (5/39)	Dompap (1/28)
Ederfugl (9/1591)	Dobbeltbekkasin (7/124)	Hvidkronet Stenpikker (5/5)	Kernebider (1/1)
Havlit (4/27)	Skovsneppe (2/2)	Solsort (2/7)	Lapværting (2/4)
Sortand (3/260)	Stor Kobbersnepe (7/22)	Sjagger (4/207)	Snepurv (4/34)
Fløjlsand (5/226)	Lille Kobbersnepe (18/230)	Sangdrossel (1/25)	Gulspurv (4/16)
Hvinand (21/1822)	Småspove (5/16)	Vindrossel (2/4)	Rørspurv (10/28)
Toppet Skallesluger (9/274)	Storspove (28/1122)	Misteldrossel (2/3)	Bomlærke (3/78)

Herunder ses en oversigt over de 8 andre dyr (end fugle), som er registreret fra **Saltbæk Vig** (vandområdet), pr. 30. april 2013. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Dagpåfugleøje	(1/18)	Sandrandøje	(1/4)	Almindelig Blåfugl	(1/2)	Spættet Sæl	(1/1)
Nældens Takvinge	(1/1)	Vejrandøje	(1/4)	Ræv	(2/2)	Rådyr	(1/1)

Plantelivet i Saltbæk Vig

TBU 42/2: Saltbæk Vig

Saltbæk Vig afskæres fra Sejerø Bugt ved dæmninger, som forbinder Mulen, Store Vrøj og Lille Vrøj. Dæmningerne er sammen med de mange kanaler i området led i et planlagt inddigningsprojekt, som på grund af forskellige tekniske og økonomiske vanskeligheder ikke er blevet fuldført.

På Mulen, Store Vrøj og Lille Vrøj findes strandvolde med en rig flora. Fra strandvolde og strandenge på Mulen og Lille Vrøj kan nævnes vårpotentil, strandbede, liden frøstjerne, dueskabiose, strandstenkløver, dansk astragel, strandkål, strandmandstro,

vårpotentil, gul evighedsblomst, bakkenellike, nikkende limurt, flerårig knavel, glat rottehal, rundbælg, markbynke, hundetunge, strandsiv, gærdekørvel, udspilet, fjernakset, blågrøn, krognæb-, dværg- og syltstar, strandtusindgylden, klæbrig hønsetarm, stivhåret borst, rynket stenfrø, slangetunge, knoldranunkel, liden skjaller, rynket rose, rødbrun kogleaks, vingefrøet hindekne, strandgåsefod, stribet kløver, strandært, stinkende storkenæb (var. rubricaule), aksærenpris, sandløg og øjentrøstarter.

Engene langs Saltbæk Vig udgøres af blandede strand- og ferskvandsenge med maj-, kødfarvet og salepgøgeurt, hjeretegræs, alm. sumpstrå, blågrøn, dværg-, sylt- og hirsestar, stor og liden skjaller, vandnavle, hundesalat, strandkrageklo, stivhåret ranunkel, vild hør, sumphullæbe, de meget sjældne orkidéer langakset trådspore og mygblomst, tandbælg, eng- og bredbælgret ensian, jordbærkløver, angelik, kvan, harrilgræs, samel, drue- og rød gåsefod, tangurt, strandrødt, smalbladet kællingetand, leverurt, kødet hindekne, enskallet sumpstrå,

knudret og strandfirling, stillet kilebæger, fladtrykt kogleaks, spæd- og jordbærkløver, vinget perikum og den på øerne meget sjældne klitsiv.

Tidligere var Saltbæk Vig voksested for de meget sjældne enkelt og kamillebladet månerude. Foruden engvegetation ses mange steder veludviklet rørsump.

I Saltbæk Vig er fundet kransnålalgen *Chara baltica*, og i en afvandingskanal ved Lille Vrøj er i 1971 fundet tornløs hornblad.

Kilder: se Gravesen 1976.